

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК ОДНА З УМОВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ОСНОВ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ І ТВОРЧОГО САМОРОЗВИТКУ В МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

USE OF COOPERATIVE EDUCATION TECHNOLOGIES AS ONE OF THE CONDITIONS OF IMPROVING EFFECTIVENESS OF WORK REGARDING FORMATION OF THE BASIS OF SELF-REALIZATION AND CREATIVE SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS IN PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Стаття присвячена проблемі створення найбільш сприятливих умов для формування в студентів педагогічних закладів вищої освіти прагнення до саморозвитку й самовдосконалення в процесі навчальної діяльності. Основним напрямом цієї роботи автор вважає запровадження в практику освітньої діяльності кооперативного навчання. У статті розкрито сутність поняття «компетенція», пояснено її психологічний аспект, а також перелічено основні складники професійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти, якими за час навчання повинні оволодіти студенти. Особливу увагу приділено поясненню принципів саморозвитку й самоактуалізації майбутніх фахівців дошкільної освіти. Автором надано характеристику особистісної зрілості майбутнього педагога як одного зі складників його професійної компетентності, а також перелічено її параметри. Доведено, що особистісна зрілість передбачає сформованість у майбутнього фахівця дошкільної галузі освіти потреби в самовдосконаленні, що визначається комплексом особистісних якостей, проявів і вмінь. До таких якостей належать інтелектуальні (креативність, евристичність, здатність виділяти головне й другорядне, встановлювати закономірності, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, бачити ситуацію з різних точок зору; розсудливість, виваженість). Запропоновано систему роботи в малих групах з метою формування в студентів саме інтелектуальних якостей як основи подальшого самовдосконалення вихователя в процесі професійної діяльності. Автор подає історичний огляд використання технології «кооперативного навчання», а також характеристику понять «кооперативне навчання», «технологія роботи в малих групах». У статті обґрунтовано доцільність використання в роботі зі студентами педагогічних закладів вищої освіти кооперативного навчання. Надано стислі характеристики різноманітних технологій кооперативного навчання, їх переваги та недоліки, а також перелічено варіанти організації роботи малих груп. Запропоновано шляхи вдосконалення роботи малих груп з метою створення найбільш сприятливих умов для формування інтелектуальних особистісних якостей майбутніх педагогів.

Ключові слова: компетентність, кооперативне навчання, саморозвиток і самореалі-

зація, особистісна зрілість, інтелектуальні якості, технологія роботи в малих групах.

The article is devoted to the problem of creating the most favourable conditions for the formation of the will for self-development and self-improvement in the process of teaching activities among students of higher educational pedagogical establishments. The main focus of this work, as the author considers, is the introduction of the practice of educational activities of cooperative training. The article reveals the essence of the concept of "competence", explains its psychological aspect, and also lists the main components of the professional competence of pre-school teachers, that students should learn during their studies. Particular attention is paid to explaining the principles of self-development and self-actualization of future specialists in pre-school education. The author gives a description of the personal maturity of a future teacher as one of the components of his professional competence, as well as its parameters. It is proved that personality maturity involves the formation in a future specialist of the pre-school education of the need for self-improvement, which is determined by a complex of personal qualities, manifestations and skills. These qualities include intellectual (creativity, heuristics, the ability to point out the main and secondary, to establish regularities, analyse, compare, generalize, and understand the situation from different points of view; prudence). The system of work in small groups is proposed in order to create the intellectual qualities of students as the basis for further self-improvement of pre-school teachers in the process of professional activity. The author presents a historical review of the use of technology "cooperative education", as well as the characteristics of the concepts of "technology of work in small groups". The article substantiates the expediency of using "cooperative education" for students of higher educational pedagogical establishments. The brief characteristics of various technologies of cooperative education, their advantages and disadvantages are presented, as well as the variants of organization of the work in small groups are listed. The author suggests ways to improve the work of small groups in order to create the most favourable conditions for the formation of intellectual personality traits of future teachers.

Key words: competence, cooperative education, self-development and self-realization, personal maturity, intellectual traits, technology of work in small groups.

УДК 378.091.31-059.2:373.2-051(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-1>

Бакуменко Т.К.,
викладач кафедри
теорії і методики дошкільної освіти
Харківської гуманітарно-педагогічної
академії

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку суспільства пріоритетним напрямом професійної підготовки майбутніх працівників дошкільної освіти є оптимізація теоретико-практичної бази опанування ними фаховими вміннями та навичками.

Гуманізація дошкільної освіти, упровадження в практику роботи з дітьми трьох-шести років різних видів програм та інноваційних педагогічних технологій вимагають від майбутніх вихователів володіння новими теоретичними знаннями і практичними вміннями. Разом із тим змінюються й вимоги до особистісних якостей і здібностей майбутнього вихователя. Йому недостатньо мати високий рівень професійної підготовки та загальнопедагогічних умінь. Сучасний вихователь повинен бути творчим, креативним, здатним до інноваційної діяльності, а також мати прагнення до саморозвитку й самовдосконалення як пріоритетні якості, що дають йому змогу реалізувати власні ідеї, творчі знахідки в практичній діяльності. На думку О. Лобок, основою освіти є не та чи інша «педагогічна технологія», а особистість педагога в її індивідуальній і професійній неповторності. Рівень фахової обізнаності характеризує його компетентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна компетентність, що стосується відповідної професійної, у тому числі й педагогічної, діяльності досліджувалася багатьма вченими в Україні та за її межами (В. Безпалько, Т. Браже, Ю. Гагін, Л. Захаров, І. Колеснікова, Н. Кузьміна, Г. Ларіонова, А. Маркова та інші).

Компетентність (від лат. *competentia* – належність за правом) – це знання, усвідомленість, авторитетність у будь-якій галузі, поінформованість, обізнаність, авторитетність. Трактуювання цього поняття неоднозначне. Так, за В. Приходько, поняття «компетентність» походить від лат. *competentia* – досягати, відповідати, прагнути, тоді як у працях І. Родигіної його переклад трактується, як узгодженість, відповідність. Тобто термін «компетентність» у багатьох наукових дослідженнях традиційно пов'язується з обізнаністю, авторитетністю, кваліфікованістю. Можна визначити «компетентність» як володіння людиною відповідною компетенцією, що містить її особистісне ставлення до предмета діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Низка вчених розглядає компетенцію крізь призму таких понять, як «самоактуалізація» та «самореалізація». Варто зазначити, що більшість науковців відзначає, що розвиток професійної компетентності студентів педагогічних закладів вищої освіти істотно залежить від усвідомлення ними призначення й сенсу професійної діяльності, формування та прояву професійно важливих якостей, пов'язаних із самоактуалізацією і зростанням фахового потенціалу особистості. А. Маркова визначає компетентність як «індивідуальну характеристику

ступеня відповідності вимогам професії, готовності до неї».

Психологічний аспект компетентності вивчали такі вчені: О. Дубасенюк, М. Закович, Л. Карамушка, А. Ковальов, М. Левченко, І. Мигович, В. Моляко, О. Мороз, Л. Нечепоренко, Є. Павлютенков, В. Сагарда. Психологічною основою розвитку компетенції є усвідомлення актуальних суперечностей між умовами опанування професією та цілями цієї діяльності, наявними ресурсами й необхідністю підвищення свого рівня обізнаності, самоставленням до себе як до суб'єкта особистісно-професійного розвитку.

Особистість майбутнього вихователя, який постійно саморозвивається й самоактуалізується, свідомо формує перспективну стратегію свого професійного навчання та додаткової самоосвіти, де визначальним є проблемне ставлення до довкілля, інших людей і самого себе. Саме це ставлення дає можливість студенту педагогічного закладу вищої освіти послідовно ставати творчим суб'єктом майбутньої професійної життєдіяльності. У зв'язку з цим особливістю особистості майбутнього фахівця дошкільної галузі освіти, яка саморозвивається й самоактуалізується, стає більш чітко усвідомлення двох складників її майбутнього професійного життя як суб'єктивної реальності: навколишнього світу, професійної культури та його власного внутрішнього світу, унаслідок чого відбувається розвиток від адаптивної моделі реалізації професійних відносин, тобто «професійного відтворення», до перетворювальної – професійної життєтворчості. Отже, саме ці ідеї о покладено в основу проблеми професійного самовдосконалення й саморозвитку особистості майбутнього вихователя.

Але натепер немає чітко визначених технологій розв'язання проблеми професійного самовдосконалення й саморозвитку особистості майбутнього вихователя.

Метою статті є опис системи використання технології кооперативного навчання як одна з умов підвищення ефективності роботи щодо формування основ самореалізації та творчого саморозвитку в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Науковцями, таким як Л. Гузеєв, А. Маркова, О. Овчарук, А. Хуторський, С. Шишов, визначено основні складники професійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти. Так, І. Романюк виділяє такі: особистісна зрілість педагога (особистісний компонент); професійна підготовленість педагога (інформаційно-теоретичний компонент); загальнопедагогічні вміння та здібності (діяльнісний компонент); результативність педагогічної діяльності (продуктивний компонент); культура праці.

Особистісна зрілість майбутнього освітянина характеризується такими параметрами: інтелектуальні якості, моральні якості, емоційні прояви,

вольові якості, перцептивні вміння, контрольні оцінні вміння.

Особистісна зрілість педагога передбачає сформованість у вихователя світоглядної позиції, педагогічної рефлексії (здатності аналізувати себе самого, співвідносити думку про себе з очікуванням інших), потреби в самовдосконаленні, що визначається комплексом особистісних якостей, проявів і вмінь [1, с. 35]: інтелектуальні якості (креативність, евристичність, здатність виділяти головне й другорядне, встановлювати закономірності, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, бачити ситуацію з різних точок зору; розсудливість, виваженість); моральні якості (щирість, доброзичливість, чуйність, толерантність, відповідальність); емоційні прояви (врівноваженість, здатність стримувати імпульсивні емоції); вольові якості (наполегливість, здатність стримувати імпульсні емоції; позитивне самопочуття); перцептивні вміння (спостережливість, сприйнятливність, вміння відчувати стан іншого й адекватно на нього реагувати); контрольні оцінні уміння (схильність до обґрунтованих та оптимістичних оцінок; здатність використовувати конструктивні, захисні, регульовальні, спрямовальні й такі, що раціоналізують, мобілізують і заспокоюють судження).

Важливою передумовою формування майбутнього фахівця дошкільної освіти є саме розвинені інтелектуальні якості, що стає запорукою подальшого інтересу до саморозвитку та самовдосконалення. Креативність та евристичність доцільно формувати в студентів шляхом упровадження в практику спеціально обраних інтерактивних технологій навчання. Найбільш ефективним ми вважаємо кооперативне навчання.

Такий підхід до навчання не новий для вітчизняної освіти. Технології кооперативного навчання впроваджувалися в практику ще на початку минулого століття. Так, у 1918 році А. Рівіним засновано експериментальну школу, де діти різного віку, навчаючись у парах змінного складу, за один рік засвоювали програму 3–4 років навчання. У науково-методичній літературі декілька назв цієї технології («колективне взаємонавчання», «організований діалог», «колективний спосіб навчання (КСН)», «робота учнів у парах змінного складу») [2, с. 79]. Учителі використовували лабораторно-бригадний і проектний методи, роботу в парах змінного складу, виробничі й трудові екскурсії та практики, стали викликом застарілим догмам не лише в українській, а й у світовій педагогіці. Але за сталінських часів такі методи були визнані шкідливими. На початку 30-х років минулого століття українська школа поступово стає авторитарною, де всі методи та прийоми роботи з учнями стають уніфікованими.

Відродження елементів кооперативного навчання розпочалося у 70–80-х роках минулого століття. Воно пов'язане з іменами таких педагогів-новаторів, як Ш. Амонашвілі, Є. Льїн, С. Лисенкова, В. Сухом-

линський, В. Шаталов та інші, у теорії розвивального навчання [3, с. 14].

Уже наприкінці минулого століття технології кооперативного навчання набули широкого розповсюдження американській школі, тоді як в Україні до їх упровадження в практику повернулись лише декілька років тому.

За визначенням Г. Сиротенко, кооперативна (групова) навчальна діяльність – це форма (модель) організації навчання в малих групах студентів, об'єднаних спільною навчальною метою [3, с. 24]. Таку модель можна легко поєднувати з традиційними формами й методами навчання. Вона може застосовуватися на різних етапах оволодіння знаннями. За такої форми організації навчання викладач має можливість керувати безпосередньо роботою кожного зі студентів, використовуючи для цього спеціальні завдання, що спрямовують діяльність групи. Кооперативне навчання дає змогу не лише співпрацювати з ровесниками, а й самореалізуватися, краще засвоївши знання, швидше опанувавши необхідними професійними вміннями. Спираючись на дослідження зарубіжних учених, можемо переконливо стверджувати, що кооперативне навчання забезпечує вищий рівень досягнень і більшу продуктивність; формування позитивного психоемоційного клімату в навчальній групі, як наслідок, розвиток у студентів позитивного ставлення до здобуття знань, формування в них самоповаги та впевненості у власних силах, що стає підґрунтям для вмотивованого оволодіння фаховими знаннями, уміннями й навичками, подальшого самовдосконалення та саморозвитку. Також майбутній фахівець навчається працювати в команді, починає розуміти важливість позитивної взаємозалежності як основи співпраці. Особистісна взаємодія студентів під час кооперативного навчання створює найбільш сприятливі умови для формування пізнавальної діяльності кожного зі членів групи. Студенти навчаються розуміти проблему та пояснювати шляхи її розв'язання, привчаються доступно, стисло, зрозуміло передавати власні знання іншим членам групи, опановують мистецтво обговорення досліджуваних понять. За таких умов, працюючи в невеликих групах, студенти спільно отримують фахові знання, поступово навчаючись, за Г. Сиротенко, індивідуальної компетентності [3, с. 25–28].

Кооперативне навчання можна проводити не лише в групах, а й у парах. Роботу в парах можна застосовувати не лише як окрему технологію навчання, а і як підготовчий етап до роботи в групах. Технологію роботи в парах доцільно використовувати на початкових етапах знайомства з фаховими предметами. Вона дає змогу сформувати в майбутніх вихователів позитивне ставлення до навчання, привчити їх до правил ведення дискусії, сформувати комунікативні вміння, основи критичного мислення. Під час роботи в парах кожен студент мусить

виконати поставлене перед ним завдання, доводячи власну думку, що сприяє критичному мисленню. Серед недоліків цієї технології можна назвати низький рівень розбіжності думок, що може призвести до розвитку конформізму, а також конфлікти, що можуть спалахнути під час обговорення й вироблення спільного рішення, відсутність третьої сторони, що могла б допомогти примиритися.

Технологія діяльності ротаційних (змінюваних) трійок дає викладачу можливість зацікавити студентів обговоренням нового матеріалу для кращого його осмислення, засвоєння та подальшого закріплення. Це найбільш стала група. У такій групі доцільно об'єднувати студентів з різним рівнем опанування знаннями з навчальних предметів. За таких умов навіть студенти з низьким рівнем знань отримують можливість залучитися до обміну ідеями та знаннями, що дає змогу відчувати власну значимість, повагу й підтримку інших членів ротаційної трійки. У майбутніх вихователів формується творче та критичне мислення, креативність, потяг до творчості, бажання самореалізуватися. Перевагою цією технології є те, що ймовірно можливо завжди знайти правильне рішення під час обговорення складних питань, що мають декілька варіантів відповіді, досягнувши бажаний результат.

Технології «Два-чотири-всі разом» і «Карусель» дають можливість водночас залучити до обговорення всіх присутніх. Ці технології дають викладачу можливість детально обговорити певну складну проблему, визначити рівень володіння знаннями з теми тощо. Застосування цих технологій дає змогу навчити студентів відстоювати свою точку зору; прагнути, щоб їхня точка зору була зрозуміла всім; приймати правильне рішення в умовах дефіциту часу, виявляючи критичність мислення; уміти встановлювати контакт з оточуючими, а також вирішувати з ними завдання різного ступеня складності [3, с. 29–33].

Технологія роботи в малих групах (від п'яти до шести чоловік) використовується для розв'язання складних проблем, творчих завдань, що потребують колективного обговорення. Зазначені вище технології дають можливість навчити студентів формулювати власні думки; розробляти й будувати концепції; аналізувати і знаходити вихід із проблемних ситуацій; експромту в умовах дефіциту часу й інформації; здійснювати прямий і зворотний зв'язок. Майбутні педагоги отримують навички роботи в малих групах і з малими групами, привчаються вживатися в різні ситуації та рольові позиції, що допомагає розвивати в них емпатію, толерантність, відкритість. Студенти привчаються використовувати лише надійні джерела інформації, прагнуть бути різнобічно інформованими з питання, що розглядається. Ці навички стають підґрунтям для подальшої самоосвіти й саморозвитку вихователів у процесі професійної діяльності [3, с. 33–37].

Система роботи над питанням, що включає цілісний розгляд ситуації; утримання в полі зору основного завдання; послідовний, почерговий розгляд частин складної проблеми; пошук альтернатив; вибір точки зору, позиції (можливість її змінити за наявності достатнього обґрунтування), стає основою для формування критичного мислення майбутніх педагогів.

Залежно від змісту й мети навчання можливі різні варіанти організації роботи в групах. Наприклад, «Діалог» (пошук групами узгодженого рішення); «Синтез думок» (спільне обговорення); «Суспільний проект» (спільний проект об'єднує окремі завдання, кожне з яких виконано певною групою); «Пошук інформації» (командний пошук інформації); «Коло ідей» (усі групи виконують одне й те саме завдання, що складається з кількох питань); «Акваріум» (удосконалення вміння аргументувати власну думку).

Доцільно змінювати запропоновані варіанти організації роботи в групах з метою активізації студентів, підтримки атмосфери творчості й позитивного клімату в групі.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило необхідність оновлення підходів до організації роботи зі студентами педагогічного закладу вищої освіти з метою їх самовдосконалення та саморозвитку шляхом упровадження технології кооперативного навчання. Робота в малих групах стане підґрунтям для позитивної мотивації студентів до опанування фаховими знаннями, стимулюватиме розвиток їхніх інтелектуальних здібностей.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не розкриває всіх аспектів порушеної проблеми. Шляхом подальшого підвищення ефективності роботи із цього питання важливо вивчити можливості застосування фронтальних технологій інтерактивного навчання. Майбутніх працівників дошкільної галузі необхідно навчати працювати з різними джерелами інформації, аргументувати власну позицію, виявляти критичне мислення, творчий підхід до розв'язання складних теоретичних і практичних питань, із якими стикається студент під час навчання та виконання практичних завдань. Це дасть змогу майбутнім вихователям закладів дошкільної освіти знайти власну траєкторію професійного самовдосконалення і творчого саморозвитку в процесі навчання й подальшої професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Романюк І.А. Діагностика як метод моніторингових досліджень професійної компетентності педагогів дошкільного навчального закладу: навчально-методичний посібник. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2012. 156 с. С. 147–154.
2. Словник методиста: методичний посібник / укладач В.В. Волканова Київ: 2008. 192 с.
3. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Видав. гр. «Основа», 2003.